

Yayın Geliş Tarihi: 12.03.2019

Yayına Kabul Tarihi: 03.05.2019

Online Yayın Tarihi: 19.12.2019

http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.538843

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Cilt: 21, Sayı: 4, Yıl: 2019, Sayfa: 1197-1223

ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

KİMLİK, MİLLİYETÇİLİK VE YURTTAŞLIK EKSENİNDE SINIRLAR: MURATLI ÖRNEĞİ

*Kerem ÖZBEY**

Öz

Bu çalışma, sınırların kimlik, milliyetçilik ve yurttaşlıkla olan ilişkisini anlamayı amaçlamaktadır. Sınırların kimlik ifade etmede nasıl bir rol ve işleve sahip olduğu, milliyetçi ve devletçi kimliklerin sınırlar üzerinden nasıl kurgulandığı, ulus-devletin yurttaşlık tasarımıyla sınırlara nasıl bir anlam yüklendiği ve sınır güvenliğinin sağlanmasında sınırda yaşayanların nerede yer aldıkları, bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye-Gürcistan sınırında bulunan Muratlı köyündeki 6 kişi ile nitel araştırma yöntemi kapsamında derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada, sınırların kimlik ifade etme araçlarından biri olduğu, sınırda yaşayanların aidiyet duygusunun oluşmasına katkı sunduğu, onların sahip olduğu toplumsal değerleri çerçevelediği ve toplumlararası ilişkileri düzenlediği görülmüştür. Kimlik inşasının tanımlayıcı ve tamamlayıcı unsurlarından olan sınırlar, sınırda yaşayanların milliyetçi ve devletçi kimliklerinin kurgulanmasını sağlamanın yanı sıra bu kimliklerin başlangıç ve bitiş noktalarını da belirlemesi nedeniyle orada yaşayanlar tarafından sınırlara kutsallık özelliğinin atfedildiği anlaşılmıştır. Dahası, sınırların, ulus-devletin yurttaşlık tasarımının sacayaklarından birini oluşturduğu ve sınır bölgesinde yaşayanların kanunlara saygılı ve bağlı, sınırları koruyan ve devletin sınırlarına sadakat gösteren bir yurttaşlık kimliğini oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sınır güvenliği konusunda, devletin yanı sıra sınır bölgesinde yaşayan halkın da sınırın korunmasından kendilerini sorumlu tuttukları ve sınırı korumak amacıyla kendilerini devletin sınır muhafızları olarak gördükleri sonucu ortaya çıkmıştır. Söz konusu sonuçlar, sınırların, kimliklerle, daha özelden ise milliyetçilik, devletçilik ve yurttaşlık kimlikleriyle iç içe geçen özellikler taşıdığını göstermektedir.

Anahtar Kavramlar: *Sınır, Kimlik, Milliyetçilik, Yurttaşlık, Muratlı.*

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Özbey, K. (2019). Kimlik, milliyetçilik ve yurttaşlık ekseninde sınırlar: Muratlı örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (4), 1197-1223.

* Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ORCID: 0000-0001-8824-359X, ozbey-kerem@hotmail.com

**BORDERS IN THE AXIS OF IDENTITY, NATIONALISM AND
CITIZENSHIP: THE CASE OF MURATLI****Abstract**

The aim of this paper is to understand the relationship between borders and identity, nationalism, and citizenship. The role and function of the borders in the expression of the identity; how the nationalist and etatist identities have been planned on the borders; what kind of a meaning is attributed to the borders by the nation-state through the citizenship design; and where the position of the people living on the borders is while the security of the borders is provided, are the fundamental questions of the research. In this study, in-depth interviews have been had with 6 people, who live in Muratlı Village located on the border of Turkey and Georgia, within the context of the qualitative research method. In the survey, it is seen that the border; is one of the ways of identity expression; contributes to the construction of the sense of belonging among the people living on the borders; embraces their social values; and puts the inter-societal relations in order. It has been understood that one of the identificatory and supplementary factors, the borders, are enshrined by the locals living on the borders not only because their nationalist and etatist identities have been planned by the borders but also because their starting and end points are determined by the same borders. Moreover, it is concluded that the borders are one of the important building blocks of the plan of citizenship by a nation-state, also the people living on the borders are law-abiding. Furthermore, they show loyalty in guarding the borders which shows that they gained a citizenship identity. It is revealed that not only the state but also the locals feel responsible for the protection of the borders. Therefore, these locals accept themselves as the border guards of the state. All these results of the survey show that the borders have features enabling a close relationship between the borders and identities; further, this relationship covers nationalism, etatism, and citizenship.

Keywords: Border, Identity, Nationalism, Citizenship, Muratlı.

GİRİŞ

Modern toplumun inşası süreci, geniş hacimli, çok boyutlu ve dinamik özellikler taşıdığı için, bu süreci anlama konusunda sınırlar önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü modern dönemde toplumun inşası, esasında sınırların inşasıyla eşgüdümlü bir şekilde cereyan etmekte ve modern toplumların örgütlenmesinde sınırlar, toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal işlevleriyle bu süreçte doğrudan yer almaktadır. Özellikle modernliğin siyasal örgütlenmesini oluşturan milliyetçilik olgusunu dikkate aldığımızda, sınırların sahip olduğu önemin daha fazla arttığını anlamak zor olmayacaktır.

Milliyetçiliğin inşası, esasında toplumların sınırlara dayalı olarak bir kimlik oluşturma süreci olduğu için, sınırların kimliklerle yakından bir ilişkisi bulunmaktadır. Sınırlara dayalı kimlik inşası ve kurgusu, modernliğin mekânı sabit, katı ve değişmez olarak tanımlamasına koşut bir biçimde ortaya çıkmış ve devletin sınırları ile toplumun sınırlarının birbiriyle aynı olması gerekliliği anlayışı bu dönemde ön plana çıkmıştır. Bu açıdan milliyetçiliğin tanımlanmasında ve kendine

özgü meşruiyet çerçevesinin oluşturulmasında sınırlar birer anahtar işlevi görmektedir.

Kimliğin toplumsal işaretleyicilerinden biri olan sınırlar, modernliğin siyasal örgütlenmesini oluşturan milliyetçiliğin siyasal bir hareket olarak örgütlenmesinde başat bir rol ve işleve sahiptir. Çünkü milliyetçilik, hem ulus-devletin oluşumunda, hem de ulus-devletin sınırlarına dayalı ulusal kimliğin kurgulanmasında bir siyasal kimlik ifade etme biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Milliyetçiliğin sınırlar üzerinden kimlik inşası, sınırlar vasıtasıyla biz ile onlar, içerisi ile dışı, burası ile orası, bu taraf ile karşı taraf ve yerli ile yabancı şeklinde karşıtlıklar oluşturularak gerçekleştirilmektedir. Bu karşıtlıkların kurgulanması, milliyetçiliğin, siyasal sınırlarla toplumsal sınırların, bir diğer ifadeyle, devletin sınırları ile toplumun sınırlarının kesişmesini, birbiriyle örtüşmesini ve her iki sınırların da başlangıç ve bitiş noktalarının sabitlenmesini amaçladığına işaret etmektedir. Bu amaç doğrultusunda, sınırlar, sınır bölgelerinde yaşayanların milliyetçi ve devletçi kimliklerinin bir yansıması olarak tezahür etmektedir. Sınırlar, söz konusu kimliklerin toplumsal taşıyıcıları olarak ön plana çıkmaktadır.

Milliyetçiliğin oluşumunda olduğu gibi, milliyetçilikle doğrudan irtibatlı olan yurttaşlık kimliğinin oluşumunda da sınırlar belirleyici rol ve işlevlere sahiptir. Zira yurttaşlık, çok çeşitli görev ve sorumluluklar ile hak ve ödevleri içerdiği kadar üyesi olduğu devlete çok farklı kimlikler üzerinden bir aidiyet duygusunu da içermektedir. Milliyetçiliğin ulus-devlet örgütlenmesinde sınırlara dayalı kimlik inşası, benzer şekilde, yurttaşlık kimliğinin inşasında da görülmektedir. Bir diğer ifadeyle, sınırlar, milliyetçilik kimliğinin inşasını mümkün kıldığı gibi, ulus-devletlerin yurttaşlık tasarımının da köşe taşlarından birini oluşturmaktadır. Ulus-devletin yurttaşlık anlayışının ve ideal yurttaş profilinin oluşturulması sınırlar üzerinden gerçekleşmekte ve sınırlar, hem milliyetçiliğin hem de yurttaşlığın sacayaklarından birini oluşturması nedeniyle kutsallık hüviyetini taşımaktadır. Milliyetçilik, yurttaşlık ve sınır denkleminde ortaya çıkan en temel meselelerden biri de, kuşkusuz güvenlidir. Sınır bölgeleri güvenli bölgeler olduğu için, bu bölgelerde güvenliğin sağlanması salt devletin resmi organları ve güvenlik teknolojileri ile değil, ama aynı zamanda sınır bölgesinde yaşayanların da sınırın güvenliğini sağlamayı kendileri açısından bir yurttaşlık görevi saymaları, devletin kanunlarına bağlı ve saygılı ve onun sınırlarına da sadakat göstermeleriyle sağlanmaktadır. Bu açıdan sınırda yaşayanlar, devletin sınır muhafızları olarak kendilerini konumlamaktadırlar.

Bu çalışma, sınırları, kimlik, milliyetçilik ve yurttaşlık ilişkileri ekseninde anlamak amacıyla, Türkiye-Gürcistan sınır bölgesinde yer alan Muratlı köyünde yapılmış alan araştırmasını içermektedir. Sınırların kimlik inşası sürecinde nasıl bir role ve işleve sahip olduğu, milliyetçi ve devletçi kimliklerin kurgulanmasında sınırların nerede yer aldıkları, ulus-devletin yurttaşlık tasarımında sınırların ne tür bir anlamı içerdiği ve sınır bölgesinde yaşayanların sınırın güvenliğini sağlama

konusunda nasıl bir misyona sahip olukları, bu çalışmanın temel sorunsalı olarak ön plana çıkmaktadır.

KİMLİK: KAVRAMIN TANIMI VE FARKLI ANLAMLARI

Sosyo-psişik bir olgu olan kimlik, birey öznenen söz ederken, benlik ve kişilik kavramları yanında onu tanımlamak ve ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Kimlik terimi, aynılığı ve sürekliliği içeren Latince “idem” kökünden türetilmiştir. Türkçe’de ise kimlik, “kim” soru kökünden türetilmiş olup aynı şekilde zorunlu bir mensubiyeti (aidiyet), aynı olmayı, tek olmayı, hangi kişi olmayı ifade eder (Aydoğdu, 2004: 117). Bu bağlamda kimlik, bir özellik, bir nitelik belirtisidir. Birer özellik, birer nitelik gösteren kimlikler her şeyden önce farklılıkları da ortaya koyar. Kimliğe yüklenebilecek işlem ise bir sınıflama işlemidir ve bu işlem farklılıkları belirtir. Kimlik en geniş anlamıyla, bireyin tüm özelliklerini kapsar; hem kişinin kendisini nasıl gördüğü, hem de toplum tarafından nasıl görüldüğü, kimlik kavramıyla ilgili konulardır (Aşkın, 2007: 213).

Kimlik, anlamlar dünyasını ifade eder. Kişi, grup, topluluk veya bir ulusun kendisini tanımlarken kullandığı ifadeler, farklı alanlarda bunların içinde bulunduğu ilişkiler ağı ve bu ilişkiler ağı içerisindeki pozisyonları veya kendilerini nasıl konumlandıkları, onların kimlikleriyle yakından ilişkilidir (Anık 2012: 22). Bu bağlamda, kimlik, kim olduğuna karar vermektir. Kimlik, kişinin var oluşunun ifadesidir. Kendini nasıl gördüğünün tanımlamasıdır. Bireyin kendi farklılığını ortaya koymasındır. Kimlik, bütün şartlarda sahip olunan niteliklerin toplamıdır. Bir kişiyi ya da toplumu kendisi yapan veya diğerlerinden ayıran niteliklerin tamamıdır. Yani kimlik beni ben yapan değerlerin toplamıdır. Kimlik aynı zamanda kişinin resmidir. Toplum içindeki adresidir. Kimlik kavramı bir değerler manzumesidir. Bir kimseye kimliksiz demek, değerlerden yoksun, adeta içi boş bir nesne anlamına gelir. Kimlik, taşıyana özgünlük ve öznellik kazandırır. İnsanı ben merkezilikten kurtaran şey kimliktir. Kim ve ne olduğumuzun sarahate kavuşabilmesi için önce kendimizi fark etmemiz, farkımızı ortaya koymamız, farkındalık bilinci kazanmamız gerekiyor. Hem kendimize ait olanı, hem de ait olduğumuz bütünü bilmektir (Kayan, 2016: 11).

Çok temel bir başlangıç noktası olarak kimlik, “kimin kim” olduğunu (ve neyin ne olduğunu) bilmeye yönelik bir insan kapasitesidir. Bu, kim olduğumuzu bilmeyi, başkalarının kim olduğunu bilmeyi, kim olduğumuzu bilenleri, kim olduğumuzu düşündüklerini bilmeyi vb. içerir: bireyler ve kolektif üyeler olarak, insan dünyasının ve içindeki yerlerin çok boyutlu bir sınıflandırma veya haritalandırılması (Jenkins, 2008: 5). Bu bağlamda, kimlik inşa etmeye ilişkin çözümleyici soru; “Ben ve öteki kimdir?” sorusudur. Aslında kimlik bir tanımdır, insanın hem toplumsal hem de psikolojik anlamda kendisinin ne ve nerede olduğunu açıklamasıdır. Birey kimlik edindiğinde duruşunu ve bakışını da belirtmiş olur; yani katıldığı veya üyesi olduğu toplumsal ilişkiler ağında bir toplumsal özne olarak şekillenir. Kimlikler, onları tanımlayan ve organize eden bir

bütün olarak bireyin toplumla uygun bağının ne olduğu sorusunu da içerir. Bu arayış aynı zamanda birey düzeyinde bir topluluğa ait olma gereksinimi ile ortaya çıkmaktadır (Karakaş, 2015: 93).

Kimlik, sosyal ilişkiler içerisinde yer alan kişilerin özdeşleşme, karşılaştırma ve ayrıştırma yapabilmelerinin ön koşulunu oluşturur. Kimlik, kişinin “ben kimim” sorusuna verdiği cevap ve kendini tanımlamasının bir ifadesi olarak bireysel kimlik ve “biz kimiz” sorusuna verdiği cevap ve sosyal aidiyetlerin çoğul ifadesi olarak ‘kolektif kimlik’ düzeyinde ele alınabilir. Kavrama ilişkin soyutlama düzeyi ne olursa olsun, kimlik, kişinin dahil olduğu sosyal ilişkiler içerisindeki yerini anlamlandırmasını sağlayan başlıca kavramlardan biridir (Alpman, 2018: 6). Bu bağlamda, kimlik kavramının birbiriyle yakından ilişkili iki farklı boyutu bulunmaktadır: Bireysel ve toplumsal. Bireysel kimlik, bir bireyin mevcut dünyaya olan yaklaşımını ve bu dünyada bulunduğu konumu belirleyen inanış ve bağlılıklarını ifade etmektedir. Toplumsal kimlik ise, bireyin kendini tanımlamasına ve kendisini bunun ayrılmaz bir parçası olarak görmesine vesile olan ilişkilere tekabül eder. Toplumsal kimlik, doğal olarak çoğul bir kavramdır. Bir bireyin farklı kimlikleri tartması ve belli bir kısmına öncelik vermesi, kendi benlik anlayışı ile toplumsal ve siyasi ortamı arasındaki diyalektiğin bir sonucudur (Mollaer, 2014: 53).

Toplumsal kimlik, bireyin ait olduğu toplumsal çevrenin değerlerine, normlarına, akıl yürütmesine, sanatına, diline, dinine, gelenek ve göreneklerine ve diğer kurumlarına karşı geliştirdiği bir aidiyet bilincini ifade eder. Birey kendi toplumu ve diğer toplumlar arasındaki benzerlikleri, karşıtlıkları, çatışmaları toplumsal kimliğine yüklediği anlam sınırları çerçevesinde tanır ve bu doğrultuda bir eylem stratejisi geliştirir. Birey, toplumsal kimlik aracılığıyla yaşam pratiklerine katılır. Toplumsal kimlik, çoğu zaman, bilinç ötesinde bir işlev yüklenerek bireyin bütün varlığına hükmeder (Özdemir, 2001: 108).

Toplumsal, ekonomik, kültürel, siyasi vb. süreçlerin bir ürünü olarak ortaya çıkan kimliğin farklı görünüşleri bulunmaktadır. Bu görünüşlerden biri de, kimliğin siyasi organizasyonudur. Bir başka ifadeyle, kimlikler, diğer süreçlerin yanı sıra, siyasi toplumsallaşma süreçlerine bağlı olarak da şekillenmektedir. Siyasi kimlikler, kimliğin siyasi yapılar, aktörlere ve koşullara bağlı olarak farklılıklarını ve benzerliklerini ön plana çıkarmakta ve bireyin siyasi tercihlerini, görüşlerini ve anlayışlarını biçimlendirmektedir. Bu yönüyle, siyasi kimlikler çok yönlü ve dinamik bir süreci içermektedirler. Çok yönlü ve dinamik olduğu kadar çok çeşitli özelliklere sahip olan siyasi kimliklerin, söz konusu çeşitliliklerinden biri de milliyetçiliktir. Milliyetçilik, siyasi kimlikler arasında en başat konumda olanı ifade etmektedir, çünkü siyasi ve toplumsal örgütlenmeyi ve değişimi yönlendiren en öncelikli kimliklerin başında gelmektedir.

BİR SİYASAL KİMLİK OLARAK MİLLİYETÇİLİK

Siyasal kimliklerden biri olarak ortaya çıkan milliyetçilik, esasında modernliğin bir ürünüdür. Batı Avrupa’da geleneksel ve feodal toplumsal yapıların çözülmesi, Fransız ve Sanayi devrimlerinin baş göstermesi gibi geniş ölçekli gelişmeler sonucunda modern toplumların inşasına koşut bir biçimde ortaya çıkan milliyetçilik, bu yönüyle modernliğin siyasal örgütlenmesini temsil etmektedir. Çok boyutlu, karmaşık ve dinamik yapısı nedeniyle milliyetçiliği anlamak, esasında, toplumların, kültürlerin, sosyal grupların, zamanın, mekânın ve bağlamın izini sürmeyi gerektirir. Çünkü milliyetçilik, içinde yer aldığı toplumun örgütlenme biçimine göre, siyasal, ekonomik ve toplumsal şartlarına göre ve dahası bir bütün olarak modernliğe yüklenen anlamlara göre değişiklik göstermektedir.

Milliyetçilik, her şeyden önce bilincimize bir şekil veren, dünyayı adlandırmamızı sağlayan bir söylem; başka bir deyişle, toplu kimliklerimizi belirleyen, günlük konuşmalarımızı, davranış ve tutumlarımızı yönlendiren bir görme ve yorumlama, bir algılama biçimidir (Özkırımlı, 2016: 14). Milliyetçilik, çoğu zaman kendine bir ulus arayan fakat kimi kez bir ulustan –hiç değilse bir ulus-devlet biçiminde örgütlenmiş bir ulustan- yoksun olan ve/veya kendi grubunu diğer gruplara üstün kılmaya çalışan bir ideolojidir. Bu yüzden milliyetçilik, siyasal ve kültürel kimliğe yaslanır (Jaffrelot, 2018: 26-27). Bu yönüyle milliyetçilik, kendi ulus-devletlerinde yaşadıkları ya da yaşamayı hak ettikleri farz edilenler için bir ulusal kimlik duygusunun inşasını beraberinde getirir. Ancak milliyetçilik belirli bir kimliğin inşasından daha fazlasına şamildir (hususî bir ulusal “biz”); zira şu genel ilkeyi de içermektedir: “bizim” kendi devletimize sahip olmamız hakkandır; çünkü halklar (uluslar) kendi devletlerine (ulus/nation) sahip olmalıdırlar (Bilig, 2002: 35).

Milliyetçilik yapbozlarla doludur. “Analiz” den ziyade bir “uygulama” biçimidir (Brubaker); kendisini evrensel ve küresel bir fenomen olarak sunar, fakat kaçınılmaz olarak özel ve yereldir (Anderson); modern çağın bir özelliğidir, ancak kökleri çok daha eski bir şeyde vardır (Smith); temelde kültürel meselelerle ilgilidir - dil, din, semboller - ancak ekonomik ve maddî gelişme meselelerinden ayıramaz (Nairn) (McCrone, 1998: 6). Milliyetçilik, toplumu belirli bir şekilde (ulusal olarak) hayal eden bir ideolojidir, bu kolektif kimliğin diğerlerine üstünlüğünü öne sürmektedir ve siyasal iktidarı adına ideal olarak (sadece veya her yerde değilse) ulus için bir devlet (veya ulus-devlet) şeklinde arar (Spencer & Wollman, 2002: 2-3).

Elie Kedourie’ye göre, milliyetçilik doktrini, insanlığı ayrı ve farklı uluslara böler, bu ulusların müstakil devletler kurması gerektiğini öne sürer ve bir ulus fertlerinin, kendi ulusunun vasıflarını geliştirmek ve şahıslarını daha üstün ulus bütünlüğünde eritmek suretiyle hürriyet ve başarıya ulaşacaklarını iddia eder (Kedourie, 1971: 65). Anthony Smith’e göre, milliyetçilik ifadesi şu anlamlara gelecek şekilde birkaç biçimde kullanılmaktadır: 1) ulusların oluşma ya da gelişme süreci; 2) bir ulusa ait olma duyarlılığı ya da bilinci; 3) bir ulusun dili ve simgelerle

temsili; 4) bir ulusu temsil eden toplumsal ve siyasi hareket; 5) hem genel hem de özel bir ulus öğretisi veya ideolojisi (Smith, 2013: 15). Umut Özkırmılı'ya göre ise, milliyetçiliğin genel kabul gören anlamlarının yanında, milliyetçilik ideolojisinin dört temel önermesinin olduğu da genel olarak ifade edilmektedir: 1) Dünya birbirlerine benzemeyen, her biri farklı bir tarih ve karaktere sahip uluslardan oluşmuştur. 2) Ulus her tür siyasi ve toplumsal gücün kaynağıdır. Ulusa duyulan bağlılık diğer tüm bağlılıklardan üstündür. 3) İnsanlar özgür olmak ve kendilerini gerçekleştirmek istiyorlarsa, bir ulusla özdeşleşmek zorundadırlar. 4) Dünya'da barışın ve adaletin egemen olması isteniyorsa, uluslar özgür ve güvencede olmalıdırlar (Özkırmılı, 2016: 220-221).

İnsanlık tarihi boyunca var olmuş ve oldukça uzun bir süre yaşamasını sağlayacak bağlayıcı kuvvete sahip olmuş birçok sosyal ve politik topluluk, kutsal ya da saygıdeğer herhangi bir ulusçu ilkeye dayanmıyordu. Şehir devletleri, kabileler, her türden katılımcı topluluklar, genelde aynı kültüre sahip olan insanların oluşturabileceği bütüne göre gayet küçük birimlerdi. Aynı zamanda, sınırları bizim ulus diye adlandırdığımız şeyin ötesine geçen hanedan devletleri ve İmparatorluklar gibi büyük birimler de mevcuttu. Bu türden birimlere hükmedenler, sınırlarının etnografik limitlerin ötesine geçip geçmediği ile pek de ilgili değillerdi. Sınırları içerisindeki insanların kültürleri ile değil, getirdikleri vergi ve sahip oldukları emek potansiyeli ile ilgileniyorlardı. Politik ve kültürel sınırların birbirine denkliği, ancak modern zamanlara gelindiğinde bir ilgi unsuru haline gelir ve bunun sonucunda ulusçu olmayan bir devlet tasavvur edilemez hale gelir (Gellner, 2013: 90-91).

Bir düşünsel ve siyasi akım olarak ulusçuluk, ulus-devlet usunun oluşturulmasında en önde gelen belirleyici etmendir. Ulus-devlet şeklinde örgütlenen siyasi iktidarın dayandığı meşruiyet ilkesi olan ulus kavramının içeriği, yüklendiği bu işlevi yerine getirebilecek biçimde ulusçuluk akımı tarafından belirlenmektedir (Erözden, 2013: 97). Ulusçuluk söylemi -sınıf, ırk ve toplumsal cinsiyet söylemleri gibi- kimliğe sadece kişinin bedenine işlenmiş ve onunla aynı sınırlara sahipmiş gibi bakılmasını körüklemekle kalmaz, aynı zamanda bireylere de, birbirlerine somut kişilerarası ilişki ağları içinde yer almalarından dolayı değil de, soyut bir eşitlikler kümesinin mensubu olmalarından dolayı bağlymışlar gibi bakılmasını teşvik eder. Yani kategorik kimlikleri, ilişkisel kimliklere yeğler; bunun sebebi kısmen milliyetçilik söyleminin, birbiriyle yüz yüze ilişki kurması çok zor olan, çok büyük bir topluluğa hitap etmesidir (Calhoun, 2012: 65).

Milliyetçilik, sınırlara dayalı olarak siyasal topluluğa bir ulusal kimlik atfeden, söz konusu topluluğun ulusal kimlik etrafında örgütlenmesini salık veren, siyasal topluluğu müştereklikler üzerinden harekete geçiren ve yönetilenleri türdeşleştirmeyi hedefleyen bir ideolojidir. Bu ideoloji, sınırları belli bir toprak parçası içerisinde yaşayanları, siyasal topluluk olarak resmedilen ulusun bir parçası olarak kabul etmekte, ulusun siyasal örgütlenmesi olarak tezahür eden ulus-

devletin bir yurttaşı olarak tanımlamakta ve ulusal kimliğin de toplumsal taşıyıcısı olarak görmektedir.

SINIR, MİLLİYETÇİLİK VE YURTTAŞLIK

Sınırlar, devletlerin, özellikle de modern ulus-devletlerin yetki ve egemenlik sahalarının başlangıç ve bitiş noktalarını sembolize etmesinin yanı sıra toplumsal ilişki ve etkileşim sahalarını çerçeveleyen ve fiziki ve doğal hatlar olmanın ötesinde bireylerin zihin ve tahayyüllerini de şekillendiren hatlardır. Bu yönüyle sınırlar, insan toplumunun bir ürünüdürler.

Anthony Giddens'a göre, sınır, iki veya daha fazla devleti ayıran ve birleştiren, bilinen ve coğrafi olarak belirlenmiş bir çizgidir (Giddens, 2008: 73). Hastings Donnan ve Thomas M. Wilson'a göre sınır, devlet iktidarının uzamsal olarak ulaştığı en uç yerin, siyasal kontrol göstergelerinin ve devletin kendi içindeki veya devletlerarasındaki siyasal iktidar değişikliklerine ilişkin göstergelerin ifadesidir (Donnan & Wilson, 2002: 86). Servet Karabağ'a göre ise sınırlar, harita ve arazide devletlerin yetki ve egemenlik hatlarını gösterirler. Bu hatlar boyunca devletler birbirleriyle fiziksel temas kurar ve işbirlikleri geliştirirler. Sınırlar aynı zamanda tartışma ve çatışmaların yaşandığı ve devletlerin birbirlerini derinden etkiledikleri hatlardır (Karabağ, 2014: 3). Ancak sınırlar, yukarıda da vurgulandığı üzere salt haritalardaki çizgilerden ibaret olmayıp, insanların zihinlerinde çizilen hatlar olarak da tezahür etmektedirler. Sarah Green'in de vurguladığı gibi, sınırların metaforik ve sembolik anlamlarına odaklanmak, onların yalnızca ülkelerin uçlarında yer alan fiziki nesnelere olmadıkları anlayışını da ortaya çıkarmıştır. Sınırları fiziki nesnelere olarak tarif etmek gerçekten de buzdağının sadece görünen kısmına odaklanmaktır. Buna karşılık sınırlar -en az büründükleri herhangi bir fiziki şekilde olduğu kadar- insanların zihin ve tahayyüllerinde de var olurlar ve sınırların etkileri, insanların onları aşabilecekleri noktalara kadar uzandığı gibi ülkelerin tamamına da kapsamlı olarak yayılır (Green, 2014: 39). Dahası, insanların zihinlerinde kurgulandığı kadar, sosyal ilişki ve etkileşim biçimlerinde de sınırların belirgin bir rolü bulunmaktadır. Sosyal ilişkilerin çerçevesini belirleyen sınırlar, bu ilişkilerin nerede başlayıp nerede son bulduğunu ve sosyal ilişkiler ağı içinde yer alan bireylerin sınır aracılığıyla işgal ettiği konumu da ifşa eder (Özbey, 2017: 378).

Sınırlar, her ne kadar geleneksel dönemde sınır boyları şeklinde belirmiş olsalar da, esasında modern dönemde daha fazla işlevsel ve görünür hale gelmeye başlamışlardır. Modernliğin toplumsal yaşamdaki örgütlenmesi ve siyasal ve ideolojik yansımaları, sınır olgusunu geçmişle kıyaslandığında daha kullanışlı hale getirmiş ve modern toplumların inşasına koşut olarak sınırlar da inşa edilmeye başlanmıştır. Modernlik kendi örgütlenmesini oluştururken, kuşkusuz sınırlara başvurmuş ve sınırlar aracılığıyla bir meşruiyet çerçevesi oluşturmuştur. Söz konusu örgütlenmenin sacayaklarından biri de, hiç kuşku yok ki, milliyetçiliktir.

Milliyetçilik ile sınırlar arasındaki ilişki, her iki olgunun birbirini tamamlayıcı ve tanımlayıcı özellikleri temelinde şekillenmektedir. Milliyetçilik açısından modern toplumun kimlik inşasında sınırlar, söz konusu inşa sürecinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Çünkü milliyetçiliğin kimlik kurgusu, sınırlar üzerinden şekillenmektedir. Milliyetçilik, sadece devletin sınırlarını değil, ama aynı zamanda toplumun sınırlarını da belirlemeyi amaçlamaktadır. Bir başka ifadeyle, politik sınırlarla kültürel sınırları denkliği, milliyetçiliğin en öncelikli amaçları arasında yer almaktadır. Bunun temel sebebi ise, milliyetçiliğin modern devletlerin yönetimi altında bulunan topluluğa bir kimlik atfederek, söz konusu topluluğu türdeşleştirmeye, bir başka ifadeyle, hayali bir cemaat oluşturmak suretiyle içe yönelik türdeşliği, dışarıya karşı ise farklılığı vurgulamaya çalışmasıdır (Bkz. Anderson, 2014; Gellner, 2008; Erözden, 2013). Milliyetçiliğin türdeşleştirmeyi hedeflediği kimlik, ulusal kimlik olup, bu kimliğin temel toplumsal taşıyıcısı da sınırlardır. Bu bakımdan, milliyetçilik, ulusal kimliğin inşasını gerçekleştirirken sınırlara başvurmakta ve sınırlar aracılığıyla sözü edilen kimliğin de nerede başladığını ve son bulduğunu belirlemektedir.

Sınırın milliyetçilikle birlikte ilişkili olduğu diğer bir kavram ise, yurttaşlıktır. Nasıl ki, ulus-devletler milliyetçilik ideolojisini sınırlar üzerinden inşa ediyorlarsa, benzer şekilde, yurttaşlık tasarımlarını da sınırlar vasıtasıyla şekillendirmektedirler. Yurttaşlık salt kamusal yaşamı ilgilendiren konularla ve görev, sorumluluk ve haklarla sınırlı olmayıp, aynı zamanda hem bir kimlik hem de kimliklerin tasarlanması da içermektedir. Bir kimlik ifade etme biçimi olan yurttaşlık, siyasal topluluğun ulus-devlete olan saygı, bağımlılık ve sadakat duygularının oluşmasını da sağlar. Söz konusu duyguları yurttaşlığa kazandıran da, milliyetçiliğin bizzat kendisidir. Bu bağlamda, yurttaşlık, milliyetçiliğin sınırlara dayalı kimlik inşa örüntülerine bağlı olarak gelişmektedir ve siyasal topluluğun aidiyet duygusunun oluşumunda başat bir rol üstlenmektedir.

Yurttaşlık, ortaya çıktığı ilk zamanlardan itibaren, siyasal üstyapıya ve içinde yaşanan topluma karşı hak ve görevleri ifade etmenin yanı sıra, onun siyasal süreçlerine katılımı ve söz konusu topluma üyelik/aidiyet ilişkisini de içeren üç temel boyuta sahiptir. Fakat o zamandan bu yana yurttaşlığın gönderme yaptığı anlamlar ve pratikler sürekli bir değişim ve dönüşüme tabidir. Ulus-devletin ortaya çıkışıyla birlikte yurttaşlık statüsünün toplumun tüm kesimlerine açılmaya başlaması, günümüzde yurttaşlığın algılanmasında ulus-devlet çerçevesinin hâkim paradigmayı oluşturmasında etkilidir (Gerim, 2017: 159).

Günümüzde yurttaşlık kavramı genellikle üç anlamı içerir: Statü (haklar ve ödevler bütünü), kimlik (ulusun ve belirli bir toprak parçasının tanımladığı bir siyasal topluluğa ait olma duygusu) ve siyasal temsil ve katılım aracılığıyla sürdürülen bir pratiktir (Marques-Pereira, 2009: 360'dan akt. Saygılıgil, 2014: 265). Günümüzün modern dünyasında yurttaşlık, genel olarak, bireyin bir ulus-devletin üyesi olarak haklar ve ödevlerle sınırları çizilen hukuki statüsüne işaret eder. Diğer bir deyişle, yurttaşlığın üyelik ve statü olmak üzere iki temel bileşeni

bulunmaktadır (Taşkın, 2014: 361). Literatürde, vatandaşlık kavramının dört farklı şekilde kullanıldığını tespit etmek mümkün: 1) Ulusal kimlik veya milliyet olarak tanımlanan vatandaşlık. 2) Evraklar temelinde tanımlanan vatandaşlık. 3) Haklar temelinde tanımlanan vatandaşlık. 4) Görev ve sorumluluklar temelinde tanımlanan vatandaşlık (Kadioğlu, 2012a: 21). Modern vatandaşlığın dört temel direği bulunmaktadır. Bunlardan ilki eşitliktir. Bir devletin ülkesinde yaşayan ve hukuki olarak yabancı sayılmayan herkes eşit bir şekilde vatandaşlık statüsüne sahiptir. İkinci olarak, tüm vatandaşlar negatif özgürlüklere sahiptir. ABD’de kabul edilen Virginia Bildirgesi ile Fransız Devrimi sonrasında ilan edilen Vatandaş Hakları Bildirgesi bu hak ve özgürlükleri çerçeveleyen ilk yazılı anayasal dokümanlardır. Üçüncü olarak, vatandaşların siyasi yaşama katılımını sağlamaya yönelik siyasi hak ve özgürlükler de anayasal belgelerle garanti altına alınmıştır. Vatandaşların siyasi yönetime katılım hakları demokrasinin modern anayasal devletlerin ayrılmaz bir özelliği haline gelmesine önyak olmuştur. Son olarak, sosyal ve kültürel haklar vatandaşların refah devletinde sahip olduğu haklar arasına dahil edilmiştir. İmparatorlukla şehir devlet arasında bir boyuta sahip olan ulus devlet hem şehir devlet sisteminin, hem de imparatorluk geleneğinin vatandaşlık yaklaşımlarını birleştirmiştir (Korkut, 2015: 7-8).

YÖNTEM

Çalışmada kullanılan yöntem, *nitel araştırma yöntemidir*. Nitel yöntemler, özellikle sosyal bilimler alanında yaygın olarak kullanılmaktadır. Bunun çok çeşitli nedenleri olmakla birlikte, insanların birbirleriyle olan iletişimlerdeki karmaşıklık ve anlaşmazlık bunun başlıca nedenleri olarak sayılabilir. Her insan kendine özgü bir yapıya sahiptir ve bu değişkenlik insanların yapıp ettiklerinin anlaşılmasında zorluklara yol açmaktadır. İnsan sürekli içinde bulunduğu sosyal ortamın etkisiyle değişmeye eğilimlidir. Bu nedenle, insanı sınırlı kalıplar içinde değil, esnek bir anlayışla incelemek durumundayız. Nitel araştırmalar, bu gereğin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Demir, 2014: 287). Nitel araştırmada görüşme, temel veri toplama araçlarındandır. İnsanların gerçekliğe ilişkin algılarına, anlamlarına, tanımlamalarına ve gerçeği inşa edişlerine vakıf olmanın iyi bir yoludur. Aynı zamanda, başkalarını anlamak için kullanılan en güçlü yöntemlerdendir (Punch, 2011: 165-166). Nitel araştırmacılar örnek olay ve bağlamların dilini kullanır, toplumsal süreçler ve örnek olayları kendi sosyal bağlamında inceler ve belirli ortamlarda anlam yaratımına veya yorumlarına bakarlar. Toplumsal yaşama birçok bakış açısından bakar ve insanların kimlikleri nasıl inşa ettiğini açıklarlar. Nitel araştırmacılar toplumsal yaşamın çoğu alanını özünde nitel olarak görür. Onlar için nitel veriler kesinlikten yoksun veya eksik değildir; son derece anlamlıdır (Neuman, 2012: 232- 233). Bununla birlikte bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi kapsamında *derinlemesine mülakat tekniğine* başvurulmuştur. Derinlemesine mülakat ya da görüşme tekniği, nitel araştırmada kullanılan veri toplama tekniklerinden biridir. Nitel araştırmada görüşme, temel veri toplama araçlarındandır. İnsanların gerçekliğe ilişkin algılarına, anlamlarına,

tanımlamalarına ve gerçeği inşa edişlerine vakıf olmanın iyi bir yoludur. Aynı zamanda, başkalarını anlamak için kullanılan en güçlü yöntemlerdendir (Punch 2011: 165-166). Derinlemesine mülakat tekniği kapsamında *yarı yapılandırılmış görüşmeler* gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde yapılan görüşmelerde kullanılan yöntemler de (yüz yüze, telefon, bilgisayar, internet v.b.) kullanılabilir. Survey ile arasındaki en önemli fark, soruların açık uçlu sorulardan oluşması ve soruların görüşme kılavuzu takip edilerek yöneltilmesidir. Ancak her ne kadar açık uçlu olsa da, sorular bir sistematik ve yapı çerçevesinde sorulmaktadır. Görüşülenden daha detaylı bilgiler vermesi beklenir (Demir, 2014: 291).

Araştırmanın evrenini, Türkiye-Gürcistan sınır bölgesinde yaşayanlar oluşturmaktadır. Söz konusu sınır bölgesinde yer alan Muratlı köyünde yaşayanlar ise, araştırmanın örneklem seçimini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme yöntemindeki temel anlayış, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların karşılanmasıdır. Burada sözü edilen ölçüt veya ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir ya da daha önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi kullanılabilir (Yıldırım & Şimşek, 2005: 11). Alan araştırması kapsamında, Muratlı köyünde yaşayan 6 kişi ile nitel araştırma yöntemi çerçevesinde derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşülen 6 kişinin 5'i erkek ve 1'i kadındır. 6 kişiyle görüşülmesinin sebebi, görüşülen kişilerin verdikleri yanıtların birbirini tekrar etmesinden, diğer bir ifadeyle, veri tekrardan kaynaklanmaktadır. Çalışmada görüşülen kadın sayısının 1 olmasının nedeni, görüşülen diğer kadınların da hem benzer yanıtlar sunması, hem de yeterli düzeyde veri ortaya koyamamasıdır. Çalışma kapsamında 6 kişiyle görüşülmesi sayısal olarak eksiklik görülebilir, ancak derinlemesine mülakatlarda görüşmecilerin verdikleri yanıtların tekrara düşmesi, alan araştırmasının doygunluk seviyesine ulaştığını göstermektedir. Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek'in de belirttikleri gibi, örnekleme dahil edilecek birey ya da bireylerden elde edilmesi planlanan verinin derinliği ve verinin genişliği örneklem büyüklüğü ile genellikle ters orantılıdır. Yani araştırmaya katılanlardan toplanacak verinin miktarı arttıkça örnekleme dahil edilmesi gereken bireylerin sayısı azalmaktadır. Araştırma örneklemini tek bir bireyden oluşabilir. Bazen tek bir bireyle yapılan bir araştırmanın verileri, bir başka araştırmada 20 bireyden toplanan verilerden çok daha fazla olabilir (Yıldırım & Şimşek, 2005: 115).

Alan araştırması kapsamında görüşülen kişiler, Muratlı köyünde, sınırın hemen yanı başında yaşayanlardan ve bu anlamda sınırla doğrudan irtibatlı olanlardan oluşmaktadır. Diğer bir ifadeyle, görüşülen kişiler, Muratlı köyünün tümü yerine, köyün sınırla bitişik kısmında yer alanlarla sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda, alan araştırması köyün merkezinde yapılmıştır. Köyün meydanı olarak bilinen yerde; kahvehane, bakkal, cami gibi sosyal yaşamın örgütlendiği mekânlarda yüz yüze görüşmeler şeklinde yapılmıştır. Görüşmeler esnasında

görüşülen kişiler sorulara yanıtlar verirken sürekli sınırı izledikleri ve yer yer sınırı işaret ederek düşüncelerini aktardıkları gözlemlenmiştir. Sözü edilen mekânlar ile sınırı temsil eden Çoruh nehri arasında aşağı yukarı 50-100 metrelik mesafe bulunmaktadır.

Çalışma kapsamında görüşülen kişilere genel olarak şu sorular yöneltilmiştir: Sınır sizin açınızdan ne anlam ifade ediyor? Gündelik yaşamınızda sınıra ne tür anlamlar yüklüyorsunuz? Sınır bölgesinde yaşamamanın sizin açınızdan ne tür avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır? Sınırın karşı tarafında yaşayanlarla irtibatınızı ne şekilde kuruyorsunuz? Sınırın aile yaşamınız üzerinde ne tür etkileri bulunmaktadır? Sınır ekonomik yaşamınızı ne şekilde etkilemektedir? Bu sorularla, görüşülen kişilerin sınıra yönelik vaziyet alışları, sınırla irtibatları ve sınırın toplumsal yaşam üzerindeki etkileri hakkında derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

BİR SINIR KÖYÜ OLARAK MURATLI

Muratlı, Artvin ilinin Borçka ilçesine bağlı bir köydür. Artvin iline 49 km, Borçka ilçesine 17 km uzaklıktadır. Köyün Gürcüce adı Maradit'tir. Muratlı köyünün karşı tarafında Gürcistan'da Maradit adıyla bir köy daha vardır. Bu iki köy birbiriyle akrabadır. Sınırın iki tarafındaki halkların dinleri, dilleri, yemekleri, düğünleri, cenazeleri, örf ve adetleri kısaca kültürleri aynıdır. Muratlı'nın karşı tarafında kalan Müslüman Gürcülerin uzun zaman bu tarafta okunan ezanla namaz kıldığı söylenir (Gürcistan Dostluk Derneği, <http://www.gdd.org.tr/koydetay.asp?id=222>, Erişim Tarihi: 24.02.2019).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına göre, köyün 2018 yılı toplam nüfusu 481'dir. Bu nüfusun 247'sini erkekler oluştururken, kadınların sayısı 234'tür (TÜİK, 2019). Bu açıdan köy nüfusunun cinsiyete dayalı olarak dengeli bir dağılım gösterdiğini söylemek mümkündür. Köyün iklimi, Karadeniz iklimi etki alanı içerisinde yer almaktadır. Köyde Muratlı Barajı'nın yapılmasından sonra iklim değişimi başlamıştır. Barajın su tutmasıyla birlikte nem oranı çok yüksek seviyelere ulaşmıştır. Karadeniz'in genel kültürü bölgede hâkimdir. Bununla birlikte Gürcü kültürü de vardır. Mısır ekmeği, lahana başlıca yemek çeşitlerindedir. Köyün ekonomisi tarıma dayalıdır. Satışı yapılan başlıca tarım ürünleri, mısır, fındık ve çaydır. Son zamanlarda kivi üretimi de yapılmaktadır. Arıcılık üst düzeyde yapılmaktadır. Tamamen organik kestane bal olarak, hem üreticilere hem de köye ekonomi katkı sağlamaktadır. HES projesi adı altında Muratlı barajı 2005 tarihinde işletmeye açılmış, ekonomiye katkı sağlamaktadır. Muratlı çay fabrikası faaliyetlerine devam etmektedir. Köy, Sünniliğin Hanefi mezhebinden Müslüman Gürcü köyüdür. Köyün tamamı Gürcüce konuşur. 1970'den sonra köy çok sayıda göç verdiği için yaşayan nüfusun büyük bir çoğunluğu yaşlılardır (Köylerim, <http://www.koylerim.com/artvin-borcka-muratli-koyu-286255h.htm>, Erişim Tarihi: 24.02.2019).

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Alan araştırması kapsamında yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular, çalışmanın temel sorunsalı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, görüşülen kişiler, cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve mesleklerine göre kodlanmıştır.

Sınırdaki Yaşamak ve Sınırdaki Düşünmek: Kimliğin Sınır Aracılığıyla İnşası

Sınır bölgeleri aynı anda hem pürüzlü hem de düz mekânlardır. Sınırı koruyan askerler için ya da sınırla ayrılmış iki ülkenin devletleri için sınır bölgeleri pürüzlü mekânlardır, ya da öyle olmalıydılar, öyle kalmalıydılar. Diğer yandan bu tür sınır bölgelerinde hareket halinde olan ve sınırları kaçak olarak geçen insanlar yoluyla bu mekânlar kısa süreler için bile olsa düz mekânlara dönüşecektir (Saybaşı, 2011: 70). Sınırlar, toplumsal yaşam ve örgütlenmede merkezi bir yer tutmaktadır. Salt fiziksel hatlar olmanın ötesinde, bireylerin, grupların ve toplumların zihinlerinde kurulan ve bireysel ve toplumsal kimliklerin inşasını sağlayan bir misyona sahiptir. Toplumun gündelik yaşamının şekillenmesinde sınırlar önemli kilometre taşlarından birini oluşturmaktadır. Özellikle sınır bölgesinde yaşayanlar açısından bakıldığında, sınır, gündelik yaşam pratiklerinin ayrılmaz parçasını oluşturmaktadır. Bu açıdan sınırdaki yaşamak, diğer beşeri coğrafyalarda yaşamaktan farklılıklar göstermekte ve benzer şekilde sınırdaki düşünmek, diğer toplumsal mekânlarda düşünmekten farklılaşmaktadır. Sınırdaki yaşamının ve düşünmenin ne demek olduğunu anlamının en iyi yolu, kuşkusuz sınır bölgelerinde yaşayanların bakış açılarına başvurmaktır. Türkiye-Gürcistan sınır bölgesinde yer alan Muratlı köyünde yaşayanların sınır hakkındaki düşünceleri söz konusu farklılaşmaları etraflıca sunmaktadır:

“Sınır aslında, ne bizim onlara bir zararımız var, ne de onların bir zararı var. Güzel bir şey aslında. Karşı taraf başka ülke, sen başka ülkedesin. Sınırın her iki tarafında Gürcü olduğu için, kaynaşıyorlar insanlar, orayı da bizim memleket gibi görüyorlar” (Kadın, 23, Lise Mezun, Öğrenci).

“Sınır, bir yere ait olduğunu gösteriyor. Aidiyet vardır. Sınırı aştığın zaman, aidiyetini reddetmiş gibi bakıyorsun. Sınır, kendine yapılmasını istemediğini başkasına yapmama duygusu, benim düşünceme göre” (Erkek, 48, Üniversite Mezun, Din Görevlisi).

“Bu sınır, bana her şeyimi çiziyor. Kendime ait olduğumu, kendi mülkümün kendime ait olduğunu, kendi devletime daha güvendiğimi, kendi devletimde daha rahat olduğumu, bu sınır bana bunu anlatıyor. Sınırın karşısına baktığım zaman, onu görüyorum. Kendi kendimdekini. Kendimdeki değerlerin oradakilerden daha fazla olduğunu. Bu değerleri kaybetmemek için bu sınırların geldiğini görüyorum. Aslında bana göre bu köyde sınır, karşı taraftan bir şeyler almam gereken bir yer değildir, sınırı gösteren şey. Karşı tarafın benden bir şeyleri almasını diye, beni koruyan bir güçtür sınır” (Erkek, 48, Üniversite Mezun, Din Görevlisi).

Sınırlar, kimlik ifade etme araçlarından birini oluşturmaktadır. Bir kimliği olmak, bir devleti olmak, bir toplumu olmak, bir hükümeti olmak, sınır olgusu

etrafında şekillenmektedir. Sınırların inşası, esasında kimliğin inşası olarak tezahür etmektedir (Özbey, 2018: 189). Sınırlar ve kimlikler birbirleriyle derin ve karşılıklı olarak birbirlerinin kurucusu, oluşturucusu, inşacıları oldukları bir ilişki içindedir (Genç, 2014: 43). “Kimliğim beni başka hiç kimseye benzemez yapan şeydir” ya da “ben ancak öteki olmayanım” şeklindeki bir tanım kimliğin tanımında başkalarının/ötekinin varlığını gerektirir (Gözübüyük-Tamer, 2014: 85). Bu bağlamda, Muratlı’da yaşayanlar açısından sınır, kimlik inşasını sağlayan bir işleve sahiptir. Çünkü sınır, orada yaşayanlara bir aidiyet duygusu aşılamakta ve sınırı geçmek aidiyetin ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Sınırlar, “ben”in ve “öteki”nin kim olduğunu ve kime ve nereye ait olduğuna ilişkin kimlikle ilgili temel soruların yanıtını sınırdaki yaşayanlara açık bir şekilde sunmaktadır. Bu aidiyetin hem iktisadi ve siyasi mülkiyeti de içerdiği görülmektedir. Bir diğer deyişle, sınır, hem iktisadi açıdan bireyin sahip olduğu mülkiyetinin sınırlarını belirlemede, hem de siyasi açıdan bireye bir devletin olduğunu düşündürmektedir. Dahası, sınırların orada yaşayanlara sahip olduğu değerleri hatırlatan ve bu değerlerin de çerçevesini çizen bir boyutu bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, sınır, toplumsalın temelini oluşturan değerlerin ne ve nereye kadar olduğunu belirlemede ve aynı zamanda bu değerlerin korunmasını da sağlamaktadır. Bu anlamda, sınırlar, sınırdaki yaşayanları sınırın karşı tarafında yaşayanlardan farklı kıldığını göstermektedir. Çünkü sınırlar, kimliğin toplumsal işaretleyicileridir. Sınırların inşası, kimliğin inşası anlamına geldiğinden, sınırdaki yaşamak, aslında sürekli bir arayış halidir. Bu arayış, bir tür kendini bulma arayışıdır. Kim olduğunu ve nereye ait olduğunu düşünmek, kendini ötekiyle karşılaştırmak ve kendi kimliğini farklı kılan özellikleri tespit etmek, sınırdaki yaşamın ve düşünmenin arayış biçimi olarak şekillenmektedir. Toplumlar, gruplar ve bireyler, sınırla kurdukları irtibat üzerinden ve sınır bölgelerinde yaşayarak kendilerine yönelik arayışlarını sürekli canlı tutmakta ve kendi kimliklerini daha fazla sorgulamaktadırlar. Sınırla irtibat ve sınırın gölgesinde kurulan toplumsal yaşam, sınır üzerinden kendini tanıma ve tanımlama edimini yeniden üretmektedir.

Milliyetçi ve Devletçi Kimliklerin Sınır Üzerinden Kurgulanması

Kimlik kavramı, toplumsal değişmeye bağlı olarak değişik anlamlar ve farklı görünüşler içermektedir. Toplumsal kimlikler çeşitli dinamikler çerçevesinde şekillenmektedir. Modern toplumda kimliğin göstergelerinden biri de kuşkusuz sınırlardır. Sınırlar, kimlik inşası etmenin koşullarını ve araçlarını sunmakta ve kimlikler de sınırlar vasıtasıyla toplumsal ilişki ve etkileşim sahasında görünür hale gelmektedir. Türkiye-Gürcistan sınır bölgesi, milliyetçi ve devletçi kimliklerin sınır üzerinden nasıl kurgulandığını göstermesi açısından önemli bir örneği teşkil etmektedir. Nitekim sınır bölgesinde yaşayanların sınıra yüklediği anlamlar bu duruma ışık tutmaktadır:

“Şuanda sınırdaki yaşıyorum. Benim evime 7-8 metre uzakta sınır. Vatan, millet, bayrak dediğinde, sınır benim hassas noktamdır. Yemin ediyorum Allah’tan

başkasını tanımam, bayraktan başka. Sınır bizim milli sınırlarımızdır. Bizim için hassastır. Benim için sınır her şeyin üstündedir” (Erkek, 37, İlkokul Mezunu, Çiftçi).

“Bir kere sınırdan kalmak, bir kere kimliğinin, devlete olan duygunun ve sevginin düşmesine fırsat vermiyor sınır sana. Devletin varlığını görüyorsun. Devletin bir ferdiyim ve devletim için ben bu sınırı koruyan biriyim şeklinde görüyorsun. Yani aidiyet hissini devamlı tutuyor. Birçok insana ait olan şeyi hatırlatıyor” (48, Erkek, Üniversite Mezunu, Din Görevlisi).

“Bu bölge açısından bakarsan sınır, karşı tarafta hukukun işlemeyişidir bana göre. Bir sınır için, sınırı açarsam, sınırı çizeceksem, karşıdaki muhatap devlet veya toplumun bana adil davranmayacağı düşüncesi. Dürüst olmayacağı düşüncesi. Sınır benim için budur. Sınır, elimdeki maddi ve manevi değerlerin korunması veya kaybetme korkusu” (Erkek, 48, Üniversite Mezunu, Din Görevlisi).

Türkiye-Gürcistan sınır bölgesi özelinde, sınırın milliyetçi ve devletçi kimliklerin oluşumuna katkı sunduğu ve bu kimlikler üzerinden sınır bölgelerinde yaşayan insanların ulus-devlet ideolojisiyle bütünleşmesini sağladığı gözlemlenmektedir. Sınırdan yaşayanlar açısından bakıldığında, sınırın milliyetçi ideolojinin mihenk taşlarını oluşturan vatan, ulus ve bayrak imgelemlerini sembolize ettiği görülmektedir. Sınırların ulusal kimliğin temel taşıyıcısı olduğu, sınır bölgelerinde yaşayanlar açısından bu durumun hassasiyeti artırdığı ve sınırın her şeyin üstünde yer alması nedeniyle kutsallık niteliğine büründüğü anlaşılmaktadır. Bu anlayış, sınırların sıradan bir çizgi veya hat olmadığını, daha ziyade milliyetçilik ideolojisinin içerdiği değerleri sembolize ettiği ve bu nedenle de değerler hiyerarşisinde en üstte yer aldığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle, sınırların, vatan, ulus ve bayrak imgelemlerini orada yaşayanların zihin ve tahayyüllerine çizmek bir yana adeta kazıdığı gözlemlenmiştir. Bu şu anlama gelmektedir: milliyetçilik sınırlara kutsallık atfetmesi sebebiyle, dinsel bir misyonu içermektedir. Charlton J. H. Hayes’in de vurguladığı gibi, milliyetçilik, yine her din gibi, sosyaldır ve başta gelen ayinleri, bütün topluluğun adına ve kurtuluşu için icra edilen cemaat halindeki ayinlerdir (Hayes, 2010: 190). Bu sebeple, sınırların, milliyetçi kimliğin kurgulanmasında başat bir rol üstlendiğini söylemek zor olmayacaktır. Milliyetçilik, üyelerine atfetmiş olduğu kimlikleri sınırlara dayalı olarak belirlemekte ve bu anlamda sınırlar, milliyetçi kimliğin temel toplumsal taşıyıcıları olarak işlev görmektedir. Eric J. Hobsbawm’a göre, ulus ancak belli bir modern teritoryal devletle, ulus-devletle ilişkilendirildiği kadarıyla bir toplumsal birimdir; bununla ilişkilendirilmedikçe ulusu ve milliyeti tartışmanın hiçbir yararı yoktur (Hobsbawm, 2010: 24). Ernest Gellner’a göre ise, milliyetçilik, etnik sınırların siyasal sınırların ötesine taşmamasını ve özellikle aslında genel ilkenin dışladığı bir olumsuzluk olarak bir devletin içindeki etnik sınırların iktidar sahipleriyle yönetilenleri birbirinden ayırmamasını öngören bir siyasal meşruiyet kuramıdır (Gellner, 2008: 71). Bu kuram, ulusal kimliği sınırlar temelinde inşa ederek, modern devlet ile ulusun sınırlarının kesişmesini sağlamaktadır. Bu temelde ulusçuluk, ulus-devletin teritoryal egemenliğini temsil eden sınırları

işlevsel hale getirerek, bu sınırlar aracılığıyla ulusal kimlik kurgusunu inşa etmektedir. Ulusçuluğun bu inşası, modern devletin ve ulusun sınırlarının keşişmesini sağlamaktadır. Buna göre, modern devlet teritoryal alanda egemen bir devlet olup, bu alandaki (ulusal) kimliğin biricik temsilcisidir ve modern devleti temsil eden sınırlar, aynı zamanda ulusu da temsil etmektedir (Özbey, 2018: 65). Uluslar, ancak, mensupları kendilerini söylemsel ulusal kimlik çerçevesi içinde anladıkları sürece var olurlar. Bunun yanı sıra, kimi üyelerinin, onun özgün ulusluğunun, özerkliğinin ve diğer haklarının başkaları nezdinde tanınması için verdiği ulus inşa sürecinde kalıba girerler. Burada anlaşılması gereken en önemli nokta şudur: uluslar ancak ulusçuluk bağlamında varlıklarını sürdürebilirler (Calhoun, 2012: 137).

Milliyetçi kimlikle iç içe olan devletçi kimliğin kurgulanmasında da, sınırların benzer bir rol ve işleve sahibi görülmektedir. Deniz Genç'e göre, devletin veya siyasi yapının, otoritesini ve yetkisini tatbik edebileceği; meşru fiziksel güç ve şiddet kullanımının nihai noktalarını işaretleyen sınırlar, bu siyasi yapının da en temel tanımlayıcılarından biri olarak siyasi niteliğinde karşımıza çıkıyorlar (Genç, 2014: 42). Donnan ve Wilson'a göre ise, uluslararası sınırlar, devlet iktidarının fiziksel sınırlarına işaret eden mekânlardır ve devletlerin siyasal örgütlenmelerinin ve teritoryal bölünmelerinin uzamsal ifadesidirler (Donnan & Wilson, 2002: 83). Ortaya çıkan veriler, sınırların devletin varlığına işaret ettiğini, sınır bölgesinde yaşayanların da sınırlar üzerinden devlete bağımlılıklarını ortaya koyduklarını ve sınırların bu bağımlılık ilişkisini sürekli ayakta tuttuğunu göstermektedir. Sınır bölgesinde yaşayanların sınırı devletle ilişkilendirmeleri nedeniyle sınırlar, devletin gündelik yaşamda zihinsel bir inşa olmasının yanı sıra fiziksel açıdan da görünür hale geldiği mekânlar olarak belirmektedir. Dahası, sınır bölgesinde yaşayanlar açısından devlete bağlılık ve sadakat, sınırı korumayla ve sınıra bağlılıkla eşdeğer durumdadır. Söz konusu sonuçlar, devlet ve sınır ilişkisinin bireysel ve toplumsal yaşamdaki yansımalarına işaret etmekte ve daha da önemlisi, sınır bölgelerinde yaşayanların sahip oldukları devletçi kimliklerini göstermektedir. Sınırların vatan, ulus ve bayrak gibi imgelemleri temsil etmesi, hem devletin hem de sınırların kutsallaştırılması şeklinde cereyan etmektedir. Nitekim Türkiye'de devlet, Ömer Çaha'nın da altını çizdiği gibi, somut kuruluşlarıyla, oluşturulmuş normlarıyla, seçilmiş yöneticileriyle, atanmış görevlileriyle toplumun hizmetindeki bir kurum değil; ona hükmeden, boyun eğdiren, Tanrı adına hüküm veren, bireyin her tür hakkına istediği şekilde tasarrufta bulunabilen, buyurgan, aşkın ve metafiziksel bir otoritedir (Çaha, 2003: 8). Sınırlarla bütünleşik bir kavram olan devlet, kendi egemenlik sahalarını sınırlar aracılığıyla belirlemekte ve bu egemenlik nosyonunu sınırlar üzerinden sürdürmektedir. Çünkü sınırlar, devlet örgütlenmesinin başlangıç ve bitiş noktalarını tayin eden ve bu örgütlenmenin insanların ve toplumların zihin ve tahayyüllerindeki varlığını hep canlı tutan aygıtlardır. Ancak devletin sınırlar üzerinden siyasal topluluğu çerçevelemesi, salt merkezi güç ve zora başvurusu yoluyla değil, daha ziyade sınır bölgelerinde yaşayanların bu çerçeveyi içselleştirmesi ve bu çerçeve üzerinden davranış örüntülerini, ilişki biçimlerini ve

kimliklerini şekillendirmesiyle gerçekleşmektedir. Bu anlamda, devlet, sınırlar aracılığıyla sınır bölgelerinde yaşayanlara devletin varlığını kabul etmelerini sağlayarak, devletçi bireyler olarak kimliklerini şekillendirmektedir. Sınır bölgesinde devletçi kimliğe sahip bireyler, esasında merkezi iktidarın çevredeki temsilcileri olarak kendilerini konumlamaktadırlar.

“Sınır Muhafızlığı”: Devlet, Yurttaşlık ve Güvenlik

Sınırlar, milliyetçilik ideolojisi temelinde bir yurttaşlık tasarımı oluşturmanın temel araçları olarak ön plana çıkmaktadırlar. Ulus-devletler, sınırları içerisinde yaşayanları kendi ideolojisi çerçevesinde şekillendirmeyi, diğer bir ifadeyle, onları kendi ideolojisine uygun yurttaşlar haline getirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç, esasında arzulan yurttaşlık tasarımının işleyiş biçimini oluşturmaktadır. Kuşkusuz bu tasarımın işleyişinde sınırlar önemli bir yer tutmaktadır. Sınırlar arzulan tasarımın köşe taşlarını oluşturmakta, yurttaşlığın çerçevesini belirlemekte ve yurttaşlık kimliğinin uçlarını da temellendirmektedir. Bu yönüyle sınırlar, sınır bölgelerinde yaşayanların nasıl bir yurttaş olmaları gerektiğini de şekillendirmektedir. Muratlı’da yaşayanların sınır hakkındaki yaklaşımlarında da bu durum görülmektedir:

“Normal insanlar nasıl yaşıyorsa biz de öyle yaşıyoruz. Zaten buradan geçmek yasak. Biz zaten kanunlara saygılı insanlarız. Kanunsuz bir iş yapmayız” (Erkek, 50, Ortaokul Mezunu, Esnaf).

“Yasak, kural. Bu bölge halkının düşüncesinde de sınır, kanunlara saygı. Kendi ülkedeki ve karşı ülkedeki kanunlara saygı. Ben bir devletin aidiyetiyim, benim devletimin yasasına saygı göstermeliyim, çünkü ben o devlete aitim” (Erkek, 48, Üniversite Mezunu, Din Görevlisi).

Muratlı’da yaşayanlar açısından sınır, her şeyden önce, yasak olanı sembolize etmektedir. Bu yasak imgelemi, sınırdan yasak geçişlerin yanı sıra, kanunlarla belirlenmiş kuralların ihlal edilmesini de içermektedir. Yasaklar ve kurallar, sınırların kanunlarla şekillendirilmiş olduğunu göstermektedir. Bir diğer ifadeyle, sınırlar, içerisinde çeşitli yasakları ve kuralları bulunan kanunlarla donatılmışlardır. Muratlı’da yaşayanlar, sınırlar vasıtasıyla kendini var eden kanunlara saygılı birer yurttaş olarak kendilerini konumladıklarını belirtmektedirler. Devletin kanunları sınırlar üzerinden yurttaşlara aktarılırken, yurttaşlar da bu kanunlara saygı göstererek esasında devlete olan sadakatlerini ortaya koymaktadırlar. Kanunlara saygılı olmak ile devlete yurttaş olmak bir ve aynı olduğundan, sınırlar, devletin kanunlarının cisimleşmiş hali olarak ön plana çıkmaktadır. Burada vurgulanması gereken, devletin kanunlarının sadece sınır bölgelerinde değil, ama aynı zamanda toplumsal yaşamın hemen her alanında da görüldüğüdür. Burada önemli olan bu kanunlara yüklenen anlam ve bu kanunlar karşısındaki vaziyet alışlardır. Muratlı’da yaşayanlar, devletin kanunlarına bir aidiyet duygusu yüklediklerini ifade etmektedirler. Kanunlara saygılı ve bağlı olmalarıyla, devlete ve onun kanunlarına da sadakatle yaklaşmaktadırlar. Devletin kanunlarına saygılı bir yurttaşlık, devlete olan aidiyet duygusunun en temel

göstergesidir. Bu açıdan bakıldığında, sınır bölgesinde yurttaş olmanın en öncelikli koşulu, devletin sınırlarına ve bu sınırların sunduğu/hatırlattığı/temsil ettiği kanunlara sıkı sıkıya bağlı olmaktan geçmektedir. Devletin sınırları, yurttaşlığın da sınırları olduğu için, sınırlar, yurttaşlık tasarımı oluşturan aygıtlar olarak ön plana çıkmaktadırlar. Hem milliyetçi hem de devletçi kimliklere sahip olan bireylerden oluşan bir sınır bölgesinde, yurttaşlık tasarımı, söz konusu kimlikler üzerinden inşa edilmektedir. Ayşe Kadioğlu'na göre, modern vatandaşlık kavramı, ulusal kimliklerle ilişkili bir şekilde evrilmiştir ve genellikle ulus-devlete üyelik, sadakat ve bağlılık olarak algılanırken, ulusal kimlik veya milliyet ifadeleriyle de eşanlamlı kullanılmaktadır (Kadioğlu, 2012b: 32). Nagihan Taşdemir'e göre, ulusal kimliğin sınırları, genel olarak, vatandaşlık, kültür ve etnik köken temelinde ayrılmıştır. Vatandaşlık tanımına göre, ülkenin resmi kurumlarına bağlı olanlar, kanun ve tüzüklerine uyanlar, ulusal iç-gruba dâhil edilmelidir. Kültür tanımına göre, aynı ulusal kültürü paylaşanlar ve korumaya çalışanlar, ulusal iç-gruba dâhil edilmelidir. Etnik köken tanımına göre ise, aynı soydan gelenler ve birbirine kan bağıyla bağlı olanlar ulusal iç-gruba dâhil edilmelidir (Taşdemir, 2018: 5). Anthony D. Smith'e göre ise, ulusal kimliğin temel özellikleri: tarihi bir toprak/ülke ya da yurt, ortak mitler ve tarihi bellek, ortak bir kitlesel kamu kültürü, topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler, topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkânına sahip oldukları ortak bir ekonomi (Smith, 2010: 31-32). Ulusal kimlik ve milliyetle bütünleşik bir kavram olan yurttaşlığın sınır bölgesindeki anlamı da bu şekildedir.

Öte yandan, sınırlar, ulus-devletlerin güvenli bölge olarak ön plana çıkmaktadırlar. Sınır bölgelerinde yaşayanlar açısından sınırlar, güvenlik kavramının en fazla tartışıldığı mekânlardır. Sınırın güvenliği, bir tür devletin ve toplumun güvenliği olarak tezahür etmekte ve ulus-devletin insan hareketliliğini doğrudan denetlemesi, şekillendirmesi ve yönlendirmesi anlamlarını içermektedir. Bu sebeple, sınırlar, ulus-devletlerin güvenlik çemberini oluşturmaktadır. Sınır bölgelerinde yaşayanlar ise, güvenlik konusunda sınıra farklı anlamlar yükleyebilmektedirler. Latife Akyüz'ün de belirttiği gibi, sınır bölgeleri ulus-devletlerin egemenlik alanlarının başlangıcı ve sonudur. Bu nedenle ülkenin herhangi bir yerinden daha fazla güvenlik duvarlarına ihtiyaç duyulur. Bu bölgelerde yaşayan insanlar her daim dikenli teller, gözetleme kuleleri ve devriyelerle bir arada yaşamak zorundadır. Onlar için karşı taraftakiler, ötekiler yanbaşılarıdır. Her an düşmanla karşı karşıya olunan bir yerde devlete ve onun silahlı güçlerine daha fazla ihtiyaç duyulacaktır tabii ki. Ancak bu bölgeler aynı zamanda ulus-devletin egemenlik alanlarının sonudur dolayısıyla merkezde yaşanan her şey, yapılan her değişiklik en son bu bölgelere ulaşır. Bu işleme ve dışlama süreçlerinin bir arada bulunuşu, sınır bölgelerinin kendine haslığını ve sınır insanı olgusunu yaratan temel durumdur. Bu bölgeler ulus-devletin en fazla hissedildiği ama aynı zamanda ulusal kimlik kavramının en fazla tartışılacağı yerlerdir (Akyüz, 2012: 139-140).

Devlet ve sınırlar arasındaki ilişkide ana yönelim, genellikle devletlerin kendi egemenlik sahasını çerçeveleyen sınırları muhafaza etmesi, sınırlar aracılığıyla güvenliğin sağlanması ve sınırların insan hareketliliğini denetlemede birer aygıt olarak görülmesidir. Konuyla ilgili sınır araştırmalarındaki hâkim tema, yönetsellik, yönetim ve iktidar teknolojileri gibi kavramların katkısıyla devletin yeni yönetim biçimlerini incelemeye dönüktür (Bkz. Danış & Aksel, 2014). Oysa devletlerin sınırlar aracılığıyla güvenikleştirme pratikleri ve sınırlar boyunca oluşturdukları güvenlik koridorları, devlet, sınır ve güvenlik denklemini anlamada yetersizdir. Çünkü sınırların denetimi ve korunması, onların devletlerin kendi hükümlerlik alanlarında yer almış olmaları ve en üst seviyede teknolojik aygıtlar ve fiziki engellerle denetlenmiş olması neticesinde sağlanması beklenemez. Sınırları denetlemek ve onların güvenliğini sağlamak, devletin yanı sıra sivil toplumu da doğrudan ilgilendiren bir boyutu içermektedir. Sınırlar ve güvenlik ilişkisi, salt devlet merkezli bir yaklaşımla anlaşılması güç ve bir kadar da karmaşık özellikler taşımaktadır. Bu açıdan sivil toplumun sınırla kurduğu ilişkiselliği hesaba katmadan salt siyasi iktidarların sınırlar üzerindeki tasarruflarıyla yetinmek, yeterli olmayacaktır.

Sınırların güvenlikle ne tür bir ilişkiselliği içinde barındırdığını anlamanın en iyi yolu, sınır bölgesinde yaşayanların yaklaşımlarına başvurmaktır. Bir sınır bölgesi konumunda olan Muratlı'da yaşayanların konuyla ilgili yaklaşımları şu şekildedir:

“Sınır, ülkelerin bir anlaşmaya varıp kurdukları bir şeydir. Devletler arasındaki bölünmedir. Biz burada oturuyoruz, onlar orada oturuyor. Biz düzenimizi kurmuşuz, onlar da kurmuşlar. Ama orta yerden sınır geçiyor. Sınır, güvenliği sağlayan bir hatır” (Erkek, 26, Ortaokul Mezunu, Çiftçi).

“Sınırdaki yaşamak tedbirli yaşamak gibidir. Aynı askeriye gibiyiz biz şimdi. Nöbetçiyiz burada. Aynı jandarmalar gibi. Dedim siz yatıyorsunuz. Çünkü gece ne olacağı belli değil. Muratlı çok güvenilecek bir yer. Devriye geziyor bizim askeriye. Biz şimdi onları kollayacağız ki, onlar da bizi kollasın” (Erkek, 79, İlkokul Mezunu, İşçi Emeklisi).

“Sınırlar bizim için namus demektir zaten. Bizde kesinlikle ihanet olmaz. Kaçakçılığa zaten müsaade etmeyiz. Sınırdaki biz en ufak bir şey olduğu zaman, mesela kaçakçılık, bugüne kadar hiç duyan yok. Tek tük bir tanesi geldi, biz dedik ha buradan git, bir daha uyardıyacağım seni diye. Hayvanları geçiyormuş, dedim çık oradan yürü. İkinci sefere silah konuşacak dedim. Benim evimde otomatik tüfeğim var, hep resmi. Sınır olduğu zaman, bayrak olduğu zaman, silah çalışır o zaman. Biz burada sınırı muhafaza ediyoruz. Yani, sınır dediğin zaman, bizim için namustur” (Erkek, 37, İlkokul Mezunu, Çiftçi).

“Şuanda Karadeniz bölgesinde tek sınır devriyesi, sınır cihazları fazla iş görmez. Fiziksel yapısından dolayı. Ne kadar güçlü bir ordun dahi olsa, üstün teknolojin olsa dahi, göremezsin. Mesela karşı taraf Rusların elindeyken, bütün sınır tedbirlerini Rus alıyordu. Hiçbir sınır tedbiri almazdı Türkiye, çünkü buradan oraya gitme talebi, düşüncesi, hesabı kimsede yoktu. Oradan Rus çekilince, sınırı

kontrol edemeyen güçsüz bir devlet kaldı, Türkiye sınırı kontrol ediyordu. Neden? Yine o taraftan gelmeleri engellemek için Türkiye daha dikkatli oldu. Ama yetmedi hiçbir zaman, sınır açıldıktan sonra çok olumsuzluklar oldu. Bu köyde her olumsuz olayda, halk almıştır, askere teslim etmiştir. Bizim kulağımıza geldi ki, bazı olumsuz insanlar geçiyor, bu sefer köylü dedi ki, tamam biz de kontrol edelim. Otomatikman, kimseye danışmadan. Bu sefer herkes takip etti ve geçemediler. Hatta buradan gelip organize olmak isteyenler yakalandı. Biz burada ne sıfatla olursa olsun, 10 yaşında veya 15 yaşında bir çocuk dahi olsa, hoş geldin der, nereden geldin der, nerelisin, ne iş yapıyorsun der, yemin ediyorum kafasına takılırsa, kimlik sorar. Burada çok öyle oldu, sen kimsin ya asker değilsin kimlik soruyorsun! Ben tutup da teslim etmişim, bana kimlik vermediği için. Bizim özgürlüğümüzü kısıtlayıcı bir davranışı köyün içinde kimse cesaret edemez” (Erkek, 48, Üniversite Mezunu, Din Görevlisi).

Sınır bölgeleri güvenlik bölgeler olduğundan, sınırlar da bir güvenlik aygıtına bürünmektedirler. Sınırdaki yaşam, güvenliğin merkezde olduğu bir yaşam olarak tezahür etmektedir. Modern devletler, ulusun güvenliğini sınırlar vasıtasıyla sağlamaktadır. Ancak devletin sınır güvenliği, salt haritalara sınırlar çizilerek veya sınır bölgelerinde çeşitli güvenlik birimleri ve teknolojileri oluşturularak değil, aynı zamanda sınır bölgelerinde yaşayanların da güvenliğin sağlanması konusunda devletle benzer kaygıları, beklentileri ve yaklaşımları taşıması gerekmektedir. Bir diğer ifadeyle, sınır bölgelerinde yaşayanların sınırların güvenliğinden kendilerini sorumlu görmeleri ve bu süreçte milliyetçi ve devletçi reflekslere sahip olmaları, devletin sınır bölgelerindeki güvenlik sistemini oluşturmada önemli bir yere sahiptir. Sezgi Durgun’un da belirttiği gibi, devletin egemenlik ve hakimiyet ilanı sadece yerkürenin üzerinde bir toprağın sınırlarını çizip bir güvenlik sahası oluşturmak değil, o sınırlar içinde kalan mekanı da sosyal olarak dönüştürmek demektir (Durgun, 2011: 23). Sınır ve güvenlik hakkında Muratlı’da yaşayanların yaklaşımlarına bakıldığında, kendilerini devletin sınır muhafızları olarak tanımladıkları görülmektedir. Her ne kadar sınır muhafızlığı, devletin güvenlik birimlerini ilgilendiren bir terim olsa da, Muratlı halkı kendilerini sınırları korumakla mükellef gördükleri için, kendilerini sınır muhafızları olarak görmektedirler. Onlar için sınırdaki yaşam, sınırı korumakla eşanlamlıdır. Sınırı korumak, devleti korumakla, vatani korumakla, bayrağı korumakla ve daha da önemlisi namusu korumakla bir ve aynı anlama geldiğinden, sınırlar olmaksızın güvenli bir yaşam mümkün gözükmemektedir. Muratlı’da yaşayanlar, sınırdaki yaşamın sürekli tedbirli olmakla, nöbet tutar gibi sınırı denetlemekle ve sınır üzerinden kaçakçılık gibi yasadışı faaliyetleri önlemekle iç içe olduğunu belirtmektedirler. Bu anlayış, esasında sınırdaki yaşayanları devletin sınır bekçileri haline getirmekte ve sınırın güvenliğinden onları da sorumlu tutmaktadır. Bir diğer ifadeyle, sınırdaki yaşayanlar, devletin sınır bölgelerindeki gözü haline gelmekte ve bu göz, sınırın güvenliğini sağlamak için bölgeyi sürekli kontrol etmek amacıyla izlemektedir. Muratlı’da yaşayanlar, sınırın güvenliği konusunda, sınır bölgesinin coğrafi yapısının güvenliği sağlamada ciddi olumsuzluklar oluşturduğunu, bu sebeple de, bölgede güvenliğin sağlanmasında Muratlı halkının da birincil düzeyde

katkı sunduğunu belirtmektedirler. Ne kadar askeri önlemler alınırsa alınsın ve ne kadar güvenlik teknolojilerine başvurulursa başvurulsun, Muratlı'da yaşayanlara göre, sınırın güvenliğini sağlamak çok güç olduğu için, bu güçlüğü aşmada halk, sınırın güvenliğini sağlamayı kendisine görev saymaktadır. Böyle bir görev kapsamında, Muratlı halkı, sınır bölgesinde yabancı biri olduğunda kimlik tespiti yapmakta ve şüpheli biriyle karşılaşılması durumunda ilgili kişiyi güvenlik birimlerine teslim etmektedirler. Muratlı'da yaşayanlar açısından köye gelen kişi, hangi yaştan ve kimden olursa olsun, şayet şüpheli biriyse, bu kişinin kendi özgürlüklerini kısıtlayacağı ve zarar vereceği düşünmekte ve ilgili kişiyi güvenlik birimlerine vermektedirler. Güvenlik kavramının çok hassas ve bir o kadar en üst seviyede olduğu sınır bölgesinin bulunduğu coğrafi yapının güçlüğü, sınır bölgesinde yaşayan halkın sınır güvenliğinin sağlanmasında önemini daha da artırdığı gözlemlenmiştir. Bu açıdan, bu sınır bölgesinde yaşayanlar, devletin sınır muhafızları olarak kendilerini konumlamaktadırlar. Bu bağlamda, sınır bölgesinde yurttaş olmanın önemli bir koşulu ise, yasak ve kuralları içeren kanunlara bağlı olmanın yanı sıra, söz konusu sınırları korumayı da işaret etmektedir. Sınırları korumak, devletin sınır muhafızları olan yurttaşların sahip olduğu milliyetçi ve devletçi kimlikler temelinde şekillenmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Türkiye-Gürcistan sınır bölgesinde yer alan Muratlı köyünde yapılmış alan araştırmasından elde edilen veriler üzerinden kimlik, milliyetçilik ve yurttaşlık sarmalında sınır olgusunu çok yönlü bir şekilde analiz edilmiştir. Yapılan çalışmada elde edilen sonuçları şu şekilde toparlamak mümkündür.

Sınırlar, kimlik inşa etmenin temel araçlarından birini oluşturmaktadır. Sınır bölgesinde yaşayanlar, sınırlar üzerinden bir aidiyet duygusu oluşturmakta ve ben ve öteki ya da biz ve onlar gibi kategorik kimliklere başvurarak kendi kimliklerini şekillendirmektedirler. Sınırlar, orada yaşayanların sahip olduğu değerlerin çerçevesini belirleyen, toplumlararası ilişkileri düzenleyen ve bu anlamda kendini ötekiyle karşılaştırmak suretiyle kimliğin başlangıç ve bitiş noktalarını tayin eden özellikleri içermektedir. Kimlik kavramının en çok sorgulandığı mekânlar olarak sınırlar, sınır bölgesinde yaşayanlar açısından toplumsal kimliklerin işaretleyicisi, taşıyıcısı ve araçlarıdır.

Kimlik inşasının tanımlayıcı ve tamamlayıcı araçlarından olan sınırlar, birer toplumsal kimlik olan milliyetçilik ve devletçiliğin de kurgulanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Sınır bölgesinde yaşayanlar açısından bakıldığında, sınırların, vatan, ulus ve bayrak gibi milliyetçiliğin köşe taşlarını sembolize ettiği, ulus-devletin ideolojisiyle bütünleşmeyi sağladığı, milli kimliğin işaretleyicisi olduğu, bu açıdan da kutsallık hüviyetine sahip olduğu gözlemlenmiştir. Sıradan bir çizgi olmanın ötesinde, milliyetçi kimliğin içerdiği değerleri belirleyen

sınırların, bu kimliğe sahip insanlar açısından en üst değer olarak resmedildiği görülmüştür. Bu anlamda, milliyetçiliğin kimlik kurgusunun sınırlara dayalı olarak inşa edildiğinin somut yansımalarına ulaşılmıştır. Sınırlar, milliyetçilikle birlikte devletçilik ideolojisinin ve devletçi kimliğin de temel öğelerinden biri olarak işlev görmüştür. Sınırdaki yaşayanların gözünde devletin varlığını belirleyen sınırların, aynı zamanda devlete olan bağlılığı ve sadakati de şekillendirdiği görülmüştür. Sınırlar devletle eşdeğer olduğundan, devlete bağlılık ve sadakat, esasında sınırlara bağlılık ve sadakat olarak tezahür etmiştir. Bu açıdan sınırlar, sınırdaki yaşayanların devletçi kimliklerinin inşasında en temel unsur olarak ön plana çıkmıştır.

Sınırların, orada yaşayanların zihin ve tahayyüllerinde oluşturduğu temel imgelemlerden biri de, kuşkusuz yurttaşlıktır. Yurttaşlıkla ilişkisinde sınırlar, ulus-devletin yurttaşlık tasarımının sacayaklarından birini oluşturmakta ve bu tasarımı doğrudan şekillendirdiği görülmektedir. Ulus-devletin yurttaşlık tasarımı ise, sınırlara dayalı milliyetçi ve devletçi kimlikler temelinde gerçekleştirildiğinden, sınırdaki yaşayanların sınırla kurdukları irtibat, söz konusu kimliklerin inşası yoluyla mümkün hale gelmektedir. Muratlı'da yaşayanların sınıra yükledikleri anlamlar dikkate alındığında, sınır bölgelerinde yurttaş olmanın öncelikli olarak yasak ve kuralları içeren kanunlara saygılı ve bağlı olmayı gerektirdiği gözlemlenmektedir. Ulus-devletin yurttaş tasarımının somut bir yansımasını sınır bölgesinde görmek mümkündür. Diğer bir ifadeyle, kanunlara saygılı ve bağlı, sınırları muhafaza eden ve devletin sınırlarına sadakat gösteren bir yurttaş, ulus-devletin yurttaş tasarımının öbeğinde yer almaktadır. Yurttaşlık, kimliklerle, özellikle de devletçi ve milliyetçi kimliklerle iç içe olduğundan, sınırdaki yaşayanların sözü edilen kimliklere sahip olmaları, ulus-devletin ideal yurttaş tasarımını sağlamaktadır. Yurttaşların sahip oldukları kimlikler sınırlara dayalı olarak inşa edildiği için, sınırdaki yaşayanların devlete olan bağlılıklarıyla sınırlara yükledikleri aidiyet duygusu eşdeğer konumdadır. Zira sınırlar, orada yaşayanlara bir devletin var olduğunu ve bir kimliğe sahip olduklarını hatırlatmaktadır. Devletin egemenlik sahasını belirleyen sınırlar, aynı zamanda sınırdaki yaşayanların kimliklerini de çerçevelemektedir. Devletin sınırlara dayalı olarak oluşturduğu yurttaşlık ile yine aynı sınırlar üzerinden tanımladığı kimlikler, bir ve aynı değerdedir. Bu nedenle, sınırlar, hem ulus-devlet ideolojisine uygun devletçi ve milliyetçi kimliklerin inşasına katkı sunmakta, hem de yurttaşlık kimliğinin sınırlar vasıtasıyla tasarlanmasını sağlamaktadır.

Sınır bölgeleri, devletlerin güvenlik sahaları olmaları nedeniyle, bu bölgelerde güvenlik kavramı farklı anlamları ve tartışmaları içerecek boyuttadır. Modern devletler kendi egemenlik sahalarını belirleyen sınırların korunması için fazlasıyla sermaye harcamakta ve bu amaçla çok çeşitli kaynak, enerji ve araç temin etmektedir. Bütün bunlar, içerideki nüfusu kontrol etmek olduğu kadar, sınır üzerinden gerçekleşen insan hareketliliğini de denetlemeye yöneliktir. Özellikle sınır üzerinden yasadışı insan hareketliliğini engellemek amacıyla modern devletler, en ileri düzey güvenlik teknolojilerine başvurmakta ve sınırları güvenliğin kaleleri olarak tanımlamaktadır. Bazı sınır bölgelerinin coğrafi

yapısının kontrol ve denetimi güçleştirdiği düşünüldüğünde, güvenlik kavramının bu bölgelerde daha fazla önem arz ettiği gözlemlenmektedir. Muratlı'da yaşayanların ifadelerine de yansıdığı kadarıyla, Türkiye-Gürcistan sınır bölgesi de sınır güvenliğini sağlama konusunda çok farklı zorluğu içinde taşımaktadır. Ancak modern devletler, her ne kadar sınır güvenliği için gerekli önlemler alsın da, sınır bölgelerinde yaşayanların sosyal dönüşümünü sağlayamadığı takdirde, güvenliğin sağlanması mümkün gözükmemektedir. Bu açıdan sınır bölgesinde yaşayanların da sınırın güvenliğinden kendilerini muaf görmemeleri gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, sınırın güvenliği, devletin olduğu kadar toplumun da sorumluluk alanına girmektedir. Bu bağlamda, Muratlı'da yaşayanlar, sınırın korunmasından kendilerini sorumlu gördükleri için, sınırı korumak amacıyla kendilerini devletin sınır muhafızları olarak görmektedirler. Çünkü orada yaşayanlara göre, sınırı korumak, devleti korumak, bayrağı korumak, vatani korumak ve ulusu korumak olarak anlaşıldığı için, sınırlar olmadan güvenli bir mekândan bahsetmek olanaksızdır. Bu sebeple, sınırda yaşamak, sınırı korumakla aynı anlamı taşımaktadır. Muratlı'da yaşayanların da vurguladığı gibi, sınırda yaşam, sürekli tedbirli olmayı, aralıksız sınır bölgesinin orada yaşayanlar tarafından kontrol edilmesini ve beşeri hareketliliğin gözetlenmesini içermektedir. Bu açıdan sınır bölgesinde yaşayanlar, devletin sınır muhafızları olarak kendilerini konumlamakta ve bu anlamda bu bölgelerde devletin sınır gözü olarak yer almaktadırlar.

Bir bütün olarak bakıldığında, bu çalışmanın yapıldığı Muratlı köyünde yaşayanların sınırla kurdukları irtibat ve sınıra yükledikleri farklı anlamlar, sınırların, iki ülkeyi birbirinden ayıran fiziksel hatlar olmanın ötesinde, toplumsal ilişkilerin ve etkileşim sahalarının şekillendirdiği, bireylerin, grupların ve toplumların sınır aracılığıyla kimliklerini inşa ettikleri ve ulus-devletlerin politik ve kültürel sahalarının kesişmesini sağlayan mekânlar olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte, sınırların, salt devletin egemenlik alanlarını işaretleyen hatlar değil, aynı zamanda toplumsal yeniden yapılandırıcı ve farklı toplumsal kimlikleri kurgulayan aygıtlar olduğu görülmüştür. Sınırların kimlik tanımlamada ve kimliğin inşasını sağlamada önemli rol ve işlevleri bünyesinde taşıdığı, daha özelde ise, milliyetçilik ve devletçilik gibi kimliklerin sınır üzerinden nasıl kurgulandığı, benzer şekilde yurttaşlık kimliğinin de sınırlar vasıtasıyla tasarlandığı ortaya çıkmıştır. Sınırların ulus-devletin yurttaşlık anlayışının köşe taşlarından biri olduğu ve sınırda yaşayanların sınırın güvenliğini sağlama konusunda kendilerini devletin sınır muhafızları olarak konumladıkları da ortaya çıkan diğer önemli bir sonuçtur. Neticede, sınırlar, kimliklerin, daha özelde ise, milliyetçi, devletçi ve yurttaşlık kimliklerinin kopmaz bir bağımlı oluşturucu araçlar olması açısından bir sosyolojik imgeleme sahiptir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, L. (2012). Bir sınır kasabası olarak Hopa: Sınırın ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerinin analizi. Uğur Biryol (Der.), *Karardı Karadeniz* içinde (ss.75-116), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alpman, P. S. (2018). Sosyal teorinin konusu olarak kimlik: Sosyal inşacı yaklaşım. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 1-28.
- Anderson, B. (2014). *Hayali cemaatler: Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması*. İskender Savaşır (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Anık, M. (2012). *Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.
- Aşkın, M. (2007). Kimlik ve giydirilmiş kimlikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 213-220.
- Aydoğdu, H. (2004). Modern kimlikte öznenin ölümü. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 115-147.
- Bilig, M. (2002). *Banal milliyetçilik*. Cem Şişkolar (Çev.), İstanbul: Gelenek Yayınları.
- Calhoun, C. (2012). *Milliyetçilik*. Bilgen Sütçüoğlu (Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çaha, Ö. (2003). *Aşkın devletten sivil topluma*. İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları.
- Danış, D. & Aksel, D. B. (2014). Sınır yönetiminde devlet ve yeni idare biçimleri: Türkiye-İrak sınırı. Didem Danış & İbrahim Soysüren (Der.), *Sınır ve sınır dışı: Türkiye’de yabancılar, göç ve devlete disiplinlerarası bakışlar* içinde (ss. 67-99), Ankara: Notabene Yayınları.
- Demir, O. Ö. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Kaan Böke (Edt.), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Donnan, H. & Wilson, T. W. (2002). *Sınırlar: Kimlik, ulus ve devletin uçları*. Zeki Yaş (Çev.), Ankara: Ütopya Yayınları.
- Durgun, S. (2011). *Memalik-i şahane’den vatan’a*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erözden, O. (2013). *Ulus-Devlet*. İstanbul: On İki Levha Yayınları.
- Gellner, E. (2008). *Uluslar ve ulusçuluk*. Büşra Ersanlı & Günay Göksu Özdoğan (Çev.), İstanbul: Hil Yayınları.
- Gellner, E. (2013). *Milliyetçiliğe bakmak*. Simten Çoşar, Saltuk Özertürk ve Nalan Soyarik (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Genç, D. (2014). Türkiye'nin yabancıların hareketliliğine ilişkin sınır politikası. Didem Danış & İbrahim Soysüren (Der.), *Sınır ve sınırdışı: Türkiye'de yabancılar, göç ve devlete disiplinlerarası bakışlar* içinde (ss. 41-66), Ankara: Notabene Yayınları.

Gerim, G. (2017). Çağdaş yurttaşlığı kavramak: Temel yaklaşımlar, yeni boyutlar ve yeni bir yurttaşlık çerçevesi. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, (56), 155-182.

Giddens, A. (2008). *Ulus-Devlet ve şiddet*. Cumhuriyet Atay (Çev.), İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Gözübüyük-Tamer, M. (2014). Kimlik/lerin seyrine bir keşif. *Folklor/Edebiyat*, 20 (71), 83-99.

Green, S. (2014). Sınır araştırmaları: Alanla ilgili bazı düşünceler. Sınırlar ve Türkiye'de sınır çalışmaları. *Toplum ve Bilim*, (131), 32-44.

Gürcistan Dostluk Derneği. <http://www.gdd.org.tr/koydetay.asp?id=222>, Erişim Tarihi: 24.02.2019.

Hayes, C. J. H. (2010). *Milliyetçilik: Bir din (Batı siyasal düşüncesinde ulusalcılık tasavvuru)*. İstanbul: İz Yayınları.

Hobsbawm, E. J. (2010). *Milletler ve milliyetçilik: Program, mit, gerçeklik*. Osman Akınhay (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Jaffrelot, C. (2018). Bir milliyetçilik kuramı için. Alain Dieckhoff & Christophe Jaffrelot (Yay. Haz.), Devrim Çetinkasap (Çev.), *Milliyetçiliği yeniden düşünmek: Kuramlar ve uygulamalar* içinde (ss. 23-82), İstanbul: İletişim Yayınları.

Jenkins, R. (2008). *Social identity*. London and New York: Routledge.

Kadıoğlu, A. (2012a). Vatandaşlık: Kavramın farklı anlamları. Ayşe Kadıoğlu (Haz.), *Vatandaşlığın dönüşümü: Üyelikten haklara* içinde (ss. 21-30), İstanbul: Metis Yayınları.

Kadıoğlu, A. (2012b). Vatandaşlığın ulustan arındırılması: Türkiye örneği. Ayşe Kadıoğlu (Haz.), *Vatandaşlığın dönüşümü: Üyelikten haklara* içinde (ss. 31-54), İstanbul: Metis Yayınları.

Karabağ, S. (2014). *Jeopolitik açıdan sınırlar*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Karakaş, M. (2015). *Modernlik, küreselleşme ve Türkiye'nin kimlikler evreni*. İstanbul: Küre Yayınları.

Kayan, R. (2016). *Vahyin gölgesinde kimlik inşası*. İstanbul: Çıra Yayınları.

Kedourie, E. (1971). *Avrupa'da milliyetçilik*. M. Haluk Timurtaş (Çev.), Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Köylerim, (2019). <http://www.koylerim.com/artvin-borcka-muratli-koyu-286255h.htm>, Erişim Tarihi: 24.02.2019.

Korkut, L. (2014). Siyasi kimlik olarak vatandaşlık: Türkiye'de ve dünya devletlerinde anayasal vatandaşlık tanımları. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 5-41.

Marques-Pereira, B. (2009). Yurttaşlık. Gülnur Acar-Savran (Çev.), *Eleştirel feminizm sözlüğü* içinde (ss. 315-318), İstanbul: Kanat Yayınları.

McCrone, D. (1998). *The Sociology of nationalism*. London and New York: Routledge.

Mollaer, F. (2014). *Kimlik politikaları: Tanınma, özdeşlik ve farklılık*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar I-II*. Sedef Özge (Çev.), İstanbul: Yayıncı Yayınları.

Özbey, K. (2017). Bir sosyolojik olgu olarak sınır: Türkiye-Gürcistan sınırı örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (59), 375-395.

Özbey, K. (2018). *Sınır kapitalizmi: Gürcistan'dan Türkiye'ye güneybirlik işgücü göçü*. Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları.

Özdemir, C. (2001). Kimlik ve söylem. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 107-122.

Özkırımlı, U. (2016). *Milliyetçilik kuramları: Eleştirel bir değerlendirme*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Punch, K. F., (2011). *Sosyal araştırmalara giriş: Nicel ve nitel yaklaşımlar*. Dursun Bayrak & H. Bader Arslan & Zeynep Akyüz (Çev.), Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları.

Saybaşı, N. (2011). *Sınırlar ve hayaletler: Görsel kültürde göç hareketleri*. Bülent Doğan (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

Saygılıgil, F. (2014). Kadın yurttaş olmak. Ayşe Durakbaşa & N. Aslı Şirin Öner & Funda Karapehlivan Şenel (Der.), *Yurttaşlığı yeniden düşünmek: Sosyolojik, hukuki ve siyasal tartışmalar* içinde (ss. 265-276), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Smith, A. D., (2010). *Milli kimlik*. Bahadır Sina Şener (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Smith, A. D. (2013). *Milliyetçilik: Kuram, ideoloji, tarih*. Ümit Hüsrev Yolsav (Çev.), Ankara: Atıf Yayınları.

Spencer, P. & Wollman, H. (2002). *Nationalism: A critical introduction*. London: Sage Publications.

Taşdemir, N. (2018). Ulusal kimliğin sınırlarını tanımlama biçimleri ve Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumlar. *Türk Psikoloji Yazıları Dergisi*, 21, 3-18.

Taşkın, A. (2014). Türkiye'de haklar ve ödevler açısından yurttaşlık algılaması: Bir ölçek çalışması. Ayşe Durakbaşı & N. Aslı Şirin Öner & Funda Karapehlivan Şenel (Der.), *Yurttaşlığı yeniden düşünmek: Sosyolojik, hukuki ve siyasal tartışmalar* içinde (ss. 361-381), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi*. <http://www.tuik.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 09.03.2019).

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.